

késégbevonhatatlan igazságú – tényanyag is, amelyet a szögedi szövegmondás magával sodor. Tekintethetnénk akár ismeretterjesztésnek is mindezt – végtére is egy-egy szaktudomány ismeretén túli, szintetizált, sokféle részletből szerveződő egységet hangsúlyozó tudás villan föl –, ha nem tudnánk, hogy az életképeket alapvetően nem a hangulat, nem is az írói lelemény tartja össze, hanem az elképesztően gazdag ismeret, tudományos jártasság és szakmai bölcsélet. Irodalmi igényű szabadegyetemi előadások ezek, melyeket a laikusok is megértenek. A rajongás pedig a szakmabeliek dolga, elvégre ők tudják, milyen érték a régészetről úgy beszélni, hogy közben beleférjen a teljes világ. Tanárok, pályatársak és tanítványok, szittyá ősök, népi legendák alakjai, edények, kőkeresztek, harangok, falak és egykor élt emberek maradványai – mind a szerző szeretetének tárgya.

A munka amúgy valóban olvasgatásra való. Azaz nem egyvégtére, s főként nem az olvasási *fiúrral* megverték habzsolásával illő szemhez emelni, hanem amolyan protestáns olvasási szokással, lassan, minden mondatot, annak hangzását, jelentését, értelmét megtaksálva, de főként mértéktartóan. Ha még valaki emlékezne rá, hogyan is művelhető ez, ne szégyellje hangosan felolvasni önmagának, avagy másoknak. Mind a magányosnak, mind a kedves embe-

reivel élőknek hasznos patikai szer az e könyvvel történő foglalatosság. A közösséget hirdeti, s annak szépségét az együttlét minden szótári értelmében el is mondja.

(Megjegyzés: a kötet lehetett volna könyvészeti remekmű. A kiadó talán nem tudta eldönteni, kik lesznek a mű olvasói, ezért bánt szűkmarkúan az illusztrációkkal. Bőséges, mégis kis felületű a képanyag – albumként tetszetősebb, s tipográfiaileg ízlésesebb kivitelezés inkább illett volna a trogmayeri szöveghez. S nagy kár, hogy némely kevésbé sikerült rajz is bekerült a kiadványba.)

GÉCZI JÁNOS

(*Helikon Kiadó, Budapest, 2005,*
176 oldal, 5990 Ft)

Fiume és a magyar kultúra ***Művelődéstörténeti tanulmányok***

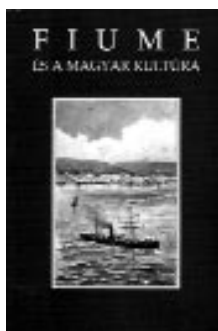
Halott városnak írja le Szabó Lőrinc Fiumét a világháború után egy cikkében, mai látogatója viszont egy rendkívül színes kulturális közeget lát; mindkét korszakot meghatározza a különböző kultúrák találkozása, együttélése, amely egy konferencia, majd egy kötet központi témájaként szolgált. „Az emberi boldogság ott

kezdődik, ahol a történelem véget ér, akkor elmondhatjuk, hogy ennek a városnak a lakói most boldogan élnek, mivel nem érzik városuknak a történelmiségét” – hangzott el Nedjeljko Fabrio megnyitó beszédében. Ehhez a gondolathoz csatlakoztak a tanulmányok szerzői is, amikor megpróbálták felszámolni (több-kevesebb sikerrel) a történelmi távolságot, hogy megteremthessék saját Fiume-képüket.

Fiume régóta a magyar kulturális emlékezet része, melyet több különböző „beszédmód” (irodalom, politika, kereskedelem stb.) hozott létre, illetve alakított a 19. és 20. században. Az adriai kikötőváros sokszínű hely, hiszen legalább négy (horvát, olasz, német, magyar) nyelvet beszélnek itt a modern korban is, s ez a heterogenitás a kultúra narratíváinak többféle olvashatóságát hozta létre. A 2003 októberében az ELTE, valamint a zágrábi és a fiumei egyetem által megrendezett tudományos tanácskozás egyik központi témájává a „kultúrák közöttiség” élménye vált. A tanulmánykötet talán legérdekesebb szerepe *Fiume szövegének* megteremtése, vagyis annak (főleg) magyar olvasata: mit jelent a magyarok számára a város, és viszont.

Kiss Gy. Csaba tanulmányában a magyar irodalom Fiume-kultuszát

vizsgálja, annak kialakulását, hatását. A kultuszteremtésben fontos szerepet játszottak a tankönyvek, az újságcikkek, útleírások és az irodalmi művek, amelyek közül elsőnek Jókai Mór *Egy játékos, aki nyer* című regényét tekinthetjük. „A magyar irodalom Fiume-szövegének jellegzetes toposza a megérkezésnek ahhoz a pillanatához kapcsolódik, amikor az utazó a vonat ablakából megpillantja a tengert. [...] Akár valamiféle be-

avatásnak is nevezhetjük, a végső és végtelen határvonalára való megérkezésről, az őselemmel való találkozásról van szó.”

A város kedvelt helyszíne, témája volt Krúdyinak, Kosztolányinak vagy akár Cholnoky Viktornak, ami azt is jelentheti, hogy Fiume a magyar emberek számára sokkal többet jelentett egy üdülővárosnál. Sokféle jelentéssel súrírt szubjektum, melyet különböző szempontok szerint lehet értelmezni, viszont fontos tudatosítani, hogy minden nézőpont kultúra- és nyelvfüggő. A tanulmánykötet igyekszik bemutatni az egymás mellett élő nyelvek, kultúrák érintkezéseit, amelyek valamilyen szempontból befolyásolták a másikat. Olvashatunk Petőfi Sándor fordítójáról, Mario Schittarról (Irvin Lukežic), Vittorio De Gausról, magyar nevén Garády Viktorról (Fried Ilona), Kánya Emíliaról, a lapalapítóról és szerkesztő-

nőről (Fábrí Anna), valamint a Fiumében született Ödön von Horváth és Mikszáth Kálmán kapcsolatáról (Mann Jolán).

A kötet erénye egyben hátránya is: nem kíván lezárni Fiume-képet adni, hanem részelemzéseket, javaslatokat kínál továbbgondolásra. A széles értelmezői környezetben mozgó tanulmányok művelődéstörténeti, történelmi és irodalmi szempontokat vonnak be az elemzésbe, de mindennek háttérében komoly filológiai munka áll. Ennek következtében látható, miképpen alakítják a Fiume-képet a múlt darabjai és a jelen interpretációi. A többnemzetiségű szerzőgárda igyekszik beemelni saját nemzeti diszkurzusát is, így nemcsak egyes személyek alkotják meg szövegeiket Fiuméről, hanem a horvát és a magyar kultúra is. A Fiume-szöveg kialakítása akkor válhatna még érdekesebbé, ha még több kulturális nézőpontot (például az olaszt vagy a németet) be tudnának vonni az elemzésbe, és képesek lennének azokat ütköztetni; a tanulmánykötet ugyanis leíró jellegű, hiányzik belőle bármiféle vitapozíció kialakítása, ami elengedhetetlen feltételnek tűnik a továbbgondoláshoz.

VALUSKA LÁSZLÓ

(Szerkesztette Kiss Gy. Csaba,
fordította Ladányi István, ELTE BTK
Művelődéstörténeti Társaság – Kortárs
Kiadó, Budapest, 2004, 196 oldal, 1950 Ft)

Az elsodort város *Emlékkötet a Budapestért* *folytatott harcok 60.* *évfordulójára 1944/45*

Egy nemzet történelmében számos olyan esemény van, melyek lankadatlanul foglalkoztatják az utókort. Huszadik századi történelmünkben ilyen a második világháború és különösen Budapest hosszú, véres ostroma.

A Markó György – korábban a Történeti Hivatal elnöke, még előbb a Hadtörténeti Levéltár vezetője – által szerkesztett kötet különösen érdekes olvasmány. A történeti protokoll szerint ugyanis egy ilyen témát a hadtörténet keretein belül kellene tárgyalni, majdnem kizárólag a harcoló felek katonai irathagyatéka alapján. A publikált szövegek többsége azonban, bár belül marad a tudományos paradigmán, sokkal szélesebbre veszi vizsgálódásának körét.

A szép kiállítású kötetben egyaránt helyet kaptak az átfogó jellegű, a problémát a „nagypolitika” dimenziójában tárgyaló tanulmányok, mint Borus Józsefé, amely a szembenálló felek tervein keresztül lényegében arra a kérdésre keresi a választ, miért kellett Budapestet rommá lőni és lövetni, vagy Lippai Péteré, amely a felmentési kísérleteket tárgyalja; valamint az olyan – a harcok lefolyása szempontjából nagyon is fontos –